

El cant gregorià i la litúrgia cristiana llatina

El cant gregorià constitueix una de les més grans aportacions de la cultura d'Occident al patrimoni musical de la humanitat. No obstant això, l'estètica del cant gregorià no es pot explicar a partir de paràmetres habituals a què es fa referència en parlar de la música, atesa l'estreta relació entre el gregorià i la litúrgia cristiana llatina. De fet, els autors de cant gregorià van crear unes melodies que tenen com a principal objectiu esdevenir vehicle d'uns textos religiosos i, per tant, d'una expressió molt concreta. És per aquesta raó que el cant gregorià, vist des de la perspectiva actual, uneix a la característica d'austeritat una expressivitat única que ve definida pel text al qual dóna suport i la prosòdia que aquest concedeix al discurs rítmic.

S'ha parlat abastament del ritme lliure del cant gregorià, quan en realitat més aviat hauria calgut fer referència a un cursus del text que trava la melodia amb la finalitat de fer-ne sentir la cadència poètica. Precisament aquí rau un dels secrets més importants de la seva interpretació: la subtilesa dels neumes, els allargaments i la cadència dels melismes que només poden ser interpretats a la llum de la comprensió del text. I no sols això, sinó també l'expressivitat que en cada moment cal donar al cant està en estreta relació amb el sentit atorgat a cada mot, a cada frase i a cada cesura d'un text.

L'aparent monotonia d'aquest gènere musical només es trenca pel contrast que li dóna l'alternança en confrontar el cor amb la schola a les antífoes i els versets de les diferents peces. De manera semblant, el contrast és important quan són d'obres amb un tractament marcadament textual o més melòdic. La continuïtat sil·làbica dels himnes es veu modificada en els cants responsorials quan els neumes donen més relleu a la melodia. Però és en els cants melismàtics on l'expressivitat musical pot arribar a extrems insospitats, sobretot en els cants de la litúrgia de Nadal i de Pasqua. És aleshores que el compositor, en l'expressió de la lloança i la joia, farà sentir tota la transcendència del missatge cristià.

A Catalunya la litúrgia romana -i el cant gregorià- anaren substituint la litúrgia hispànica durant el segle IX, com ho demostren les restes de còdexs conservats. La recuperació de la Narbonesa a partir de mitjan segle VIII i del nord de la Tarraconense a finals del mateix segle, i el problema de l'adopcionisme del bisbe Fèlix d'Urgell, van permetre la reorganització

eclesiàstica segons aquesta litúrgia, en allò més essencial, és a dir, la celebració eucarística i la pregària de les hores. Amb tot, però, les pervivències d'alguns elements hispànics en la litúrgia no són menyspreables ja que el canvi litúrgic obligà a mantenir el ritual hispànic, conservat a la Narbonesa, més complet i organitzat que el romà pel que fa a d'altres sagraments i cerimònies. Encara que al sud dels Pirineus el procés de canvi de litúrgia degué ser més lent, són molts els indicis que ens permeten suposar que aquest s'anà produint sense pausa durant tot el segle IX. Entre finals del X i inicis de l'XI assistim a la consolidació religiosa i cultural de l'església catalana. Malgrat alguns episodis puntuals (devastació d'Al-Mansur, mort d'alguns eclesiàstics en la posterior expedició a Còrdova...) una nova generació va dur gran esplendor a l'església catalana. La figura cabdal d'Oliba (vers 971-1046) hi destacà per la sensació de renovació religiosa i cultural.

A partir del darrer terç del segle XI la reforma cluniacenca entrà a Catalunya de la mà dels legats papals per prendre mesures contra la simonia que, com a la resta d'Europa, havia minat la jerarquia eclesiàstica catalana. Tant les abadies com les catedrals van anar entrant de ple en el nou esperit reformador proclamat des de Roma. Cal destacar que, al llarg d'aquest procés històric, Catalunya esdevingué un notable focus d'irradiació cultural i la importància d'escriptors com Girona, Vic, Ripoll, La Seu d'Urgell, Barcelona i Sant Cugat varen fer possible la provisió de llibres litúrgics tant necessaris en aquells anys. És, doncs, durant aquest període de tres segles quan trobem justament el més gran nombre de manuscrits litúrgico-musicals. L'escriptura musical utilitzada hi va ser l'anomenada notació catalana, d'origen poc conegut, però probablement nascuda a l'entorn narbonès. A partir de mitjan segle XII, l'increment de repertori i la incapacitat de precisar les variacions d'altura melòdica van fer-li perdre terreny davant les possibilitats que ofería la notació aquitana, molt més precisa quant a la diastemàtica (o sigui, la col·locació dels neumes a diferents altures i amb el referent del pautat), la qual cosa va facilitar una millor interpretació de les melodies.

El cant gregorià és, òbviament, un referent en molts sentits i cal destacar que la seva recuperació ens acostava a les fonts de la creació musical de la cultura occidental.

Joaquim Garrigosa, Musicòleg i director del Conservatori de Vila-seca